

JAS DE KEISTAMPER

Henk van Weert (auteur)
Bea Schoenmakers (tweede lezer)
5 november 2015

Samenvatting

Een historische figuur in Boxtel is de reus 'Jâs de keistamper': een pop in de gedaante van een reus die regelmatig verschijnt bij bijzondere gelegenheden zoals op Koningsdag. Maar reus Jâs is méér dan dat. Roep: "Keistamper!..." tegen de mensen van Boxtel en ze zullen niet kwaad zijn maar trots! Trots dat zij de eerste waren in de buurt met een verharde straat. En dat al in 1393 ... zoals uit een Boxtels schepenprotocol zou blijken.

De Boxtelse Rechterstraat vormde een onderdeel van de belangrijkste verbindingroute van 's-Hertogenbosch naar Luik. Met recht is Boxtel dus een keistampers-dorp.

Zo werd de aanvankelijke benaming van spotternij en afgunst tot een soort eretitel verheven.

Dat Jas de Keistamper een toonbeeld van Nederlandse volkscultuur is, blijkt wel uit het feit dat de reus in 2013 op de nationale inventaris voor immaterieel cultureel erfgoed van VN-organisatie Unesco werd geplaatst.

1. Boxtelse reus al zes eeuwen oud

Het is al ruim zes eeuwen geleden dat Boxtel er door de buurgemeenten van werd verdacht te beschikken over een reus als aansturende kracht bij het aanleggen van een met keien verharde hoofdstraat. Dat bleek een 'Brabantse primeur' te zijn want geen enkel dorp in de verre omgeving kon bogen op een dergelijke voorziening. Aan jaloezie geen gebrek derhalve. Uit pure nijd zouden bewoners van omliggende dorpen toen de aanduiding 'Keistampers' als scheld- of spotnaam hebben bedacht. In latere tijden zijn de Boxtelaren die term echter als een eretitel gaan hanteren, in het besef dat hun dorp toch met een infrastructurele voorziening van formaat was verrijkt.

Het mag niet als een toeval worden beschouwd dat de aanleg van deze verharde centrumstraat samenviel met de toename van het verkeer vanwege de gebeurtenis van het Heilig-Bloedwonder. Van heinde en verre, uit binnen- en buitenland, kwamen toen pelgrimages naar Boxtel op gang. Die bedevaartstochten voerden toen over barre wegen. En de pelgrims moeten het al bijna als een mirakel hebben ervaren om in Boxtel een verharde entree weg aan te treffen. Niet beseffend dat daar – volgens jaloezige omwonenden van Boxtel – weer een mythisch wonderbaarlijke basis aan ten grondslag lag, verpersoonlijkt door niemand minder dan de huidige Boxtelse reus Jâs de Keistamper.

2. De Boxtelse Keistamper

Daarom is het ook niet verwonderlijk dat ze hier in Boxtel Jâs (lokale afkorting van Janus of Adrianus) de kei-stamper meevoeren als reus-van-een-kerel tegen wie niet alleen letterlijk, maar ook in figuurlijke zin kan worden opgekeken. Hij is de personificatie van het stratenmakersberoep. Maar meer nog is hij het symbool van voortvarendheid en doorzettingsvermogen. Jâs mag het woord voeren, zich richten tot de overheid en kritisch zijn. Met zijn 3 meter en 75 centimeter loopt hij als enige reus ter wereld op eigen kracht en wordt hij niet gedragen of gereden. Bovendien is hij welbespraakt want bij officiële gelegenheden levert hij in het Boxtels dialect commentaar op actuele zaken in zijn woonplaats. Als sprekende reus is hij een promotor van Boxtel die de omstanders toespreekt, misstanden hekelt en aldus de publieke opinie vertegenwoordigt.

Reus Jâs op de Markt en voor het kantoor van Brabants Centrum

Met Koninginnedag 1949 zag hij het levenslicht en verscheen hij voor het eerst op de Boxtelse Markt. Als symbool van de Wederopbouw van Boxtel is reus Jâs letterlijk ‘bedacht’ en wist hij uit te groeien tot een plaatselijk icoon. Initiator en eerste stemvertolker toentertijd was voorzitter Guust van der Meer van evenementenstichting Boxtel Vooruit. Burgemeester Martien Adrianus van Helvoort gaf de reus zijn naam. Met de roep: “Jâs, waor ben-de?” kwam de reuzekeistamper te voorschijn van achter ‘zonne groten donkere wolluk’ en verscheen voor het publiek. Vanaf de jaren zestig tot in de jaren negentig van de 20e eeuw gold Boxtelaar Theo van den Aker als drijvende kracht, geestelijk vader en spreekbuis van reus Jâs. Daarna werd die rol vervuld door respectievelijk Jan van Beers. En later door Peter van de Ven, met Paul Hermans als tekstschrijver. Hermans nam ook soms zelf het woord, onder meer tijdens bezoeken aan de Boxtelse jumelagestad in Duitsland: Wittlich. Dit drietal was bestuurslid van Boxtel Vooruit. Wie momenteel de stem en geestelijk vader van reus Jâs, is niet bekend bij het grote publiek. En dat moet vooral ook zo blijven: het draagt bij aan het mythische karakter van de reus. Paul Hermans geeft, samen met Jan Ketelaars, nog altijd leiding aan de zogeheten Jascommissie van Boxtel Vooruit. Beiden zijn ook bestuurslid van de Nederlandse Reuzenfederatie. Bovendien zette het tweetal zich met succes in om Jâs de Keistamper in 2013 op de nationale inventaris van immaterieel cultureel erfgoed van Unesco geplaatst te krijgen. Jarenlang ook was reus Jâs het toonbeeld van Boxtel-promotie, zowel binnen als buiten de dorpsgrenzen en zelfs internationaal. Tal van kleine sierbestreringen elders heeft hij op zijn naam staan en door dit alles groeide hij uit tot beeldmerk en exportproduct. Bij allerlei culturele manifestaties wordt Jâs sindsdien ingezet en weet hij het Boxtelse culturele leven kleur te geven. Hij groeide met recht uit tot dé exponent van de Boxtelse volkscultuur. In een stoet wordt Jâs steeds voorafgegaan door de Jâsband de Keiknoepers en door dansende boerinnen, de Keigoeikes. Maar ook bij tal van gelegenheden en manifestaties buiten de dorpsgrenzen en in het buitenland werd en wordt de Boxtelse reus opgevoerd. Bij gelegenheid van het 60-jarig bestaan van Stichting Boxtel Vooruit in 1985 schonk hij de gemeenschap een bronzen beeld van de Boxtelse stratenmaker. Aan de zo vroegtijdig met keien verharde

Rechterstraat, tegenover de Fellenoord in Boxtel, kreeg Jâs zijn eerbetoon. Het beeld is ontworpen door Hans van Brunschot.

3. Make-over

In 2007 werd reus Jâs aan een serieuze ‘make-over’ onderworpen. In een Tilburgs kunstenaarsatelier werd de stratenmakersgigant gepimpt. Na bijna vijftig jaar maakten het oorspronkelijke sluike haar, dat van een ponypaard was afgeknipt, en de hoekige kaaklijn onder de boerenpet, plaats voor een permanentje van donkergrijze krullen en een ronde toet. Bovendien werd het poppentorso een stuk lichter door modern materiaalgebruik.

De vroegere kop van reus Jâs

In de romp werd ook een mobiele geluidsinstallatie gebouwd. In het atelier van Cyntia Dekeyser en Gérard Tielemans aan de Spoorlaan in Tilburg heeft de Boxtelse reus zijn metamorfose ondergaan. Zijn oudere gezicht dateerde uit 1959 en werd indertijd bij de tiende verjaardag van Jâs vervaardigd in de modelleerstudio van Philips. Zijn kleding is in de loop van de tijd al vaker aan vernieuwing onderhevig geweest. Hoewel de boerenkiel soms van kleur wijzigde, bleven de manchesterse broek, de klompen en zwarte klak karakteristiek dezelfde.

In 2009 verscheen een vrouw in het leven van Jâs . Tijdens Koninginnedag van dat jaar werd 'Hanne mî de Moor' (Hanna met de waterketel) geïntroduceerd als symbool van het buurdorp Liempde, dat in 1997 bij Boxtel werd gevoegd. De Boxtelse reus had hiermee zijn vriendin. Als bronzen beeld staat ze bij het voormalig gemeentehuis van Liempde in de gedaante van een vrouw in Brabantse streekdracht die uit een waterketel of moor water over de stoep giet. Symbolisch reinigt ze hiermee de entree tot het gemeentehuis als zich daar weer eens politiek gekonkel heeft afgespeeld.

Jâs de Keistamper en zijn vriendin Hanne mî de Moor

Ook andere Nederlandse gemeenten hebben een of meerdere eigen reuzen. België kent zelfs een heuse reuzentraditie.

4. Reuze CV

Vanaf de eerste dag dat reus Jâs dankzij een wonderlijke wedergeboorte in Boxtel verscheen, toonde hij zich allermindst iemand die alleen maar een ceremoniële rol wilde spelen. Integendeel, hij manifesteerde zich midden vorige eeuw al meteen als een succesrijk intermediair om de aandacht van de hoogste instanties op Boxtel te vestigen. Kijk maar naar het ‘dienstrooster’ dat was opgesteld voor de ingebruikneming van de elektrificatie van het spoorweginet op het traject Rotterdam-Eindhoven. Omdat Boxtel met de geste kwam het meereizende gezelschap autoriteiten van nationale naam en faam in deze gemeente op het stationsperron te laten toespreken door een heuse reus, werd door de NS-organisatoren besloten alsnog in deze gemeente een stop van de feesttrein in te lassen. Dat hebben zij geweten. Ze kregen de ministers, directeuren en andere hoge heren bijna niet meer terug in de trein na hun kennelijk wel zeer amusante ontmoeting met de reusachtige Boxtelse entertainer.

5. Internationaal

Ongeveer in diezelfde periode – de wederopbouwtijd – wist Boxtel zich te nomineren voor de van VS-zijde aan Europa geboden Marshall-hulp. De Amerikaanse vertegenwoordiger van deze herstelondersteuning, mr. Lee Smith, zag een persoonlijk bezoek aan Boxtel wel zitten. Goed voor de public relations als daar een ontmoeting met een mythische reus gearrangeerd kon worden. Omdat Jâs de Keistamper er naar Amerikaanse begrippen toen nogal sjofeltjes uitzag, besloot de VS-afgezant dit bijzondere personage als symbolisch rolmodel voor de hulpbehoevende Nederlander te gebruiken. Loyaal zegde hij het gemeentebestuur ten behoeve van Jâs een ‘total new giant-dress’ toe. En in aanwezigheid van het massaal toegestroomde publiek reikte Smith de plaatselijke reus tijdens de ‘ceremonial meeting on the marketplace at Boxtel’ alvast een reusachtige nieuwe hoed in Stetsonmodel uit, ter vervanging van het armoedige werkmanspetje dat Jâs toen droeg.

De Amerikaan Lee Smith zet reus Jâs een Stetson-gleufhoed op op de Boxtelse Markt.

Aan internationale publiciteit daarna geen gebrek. Die zocht de Boxtelse reus wat later overigens zelf met succes op door deel te nemen aan internationale reuzencongressen en daarmee gepaard gaande optochten. Overal liet hij dan bij invloedrijke personen zijn 'handelsmerk' achter. Dat bestond uit een ferme straatkei, artistiek beschilderd met zowel historische afbeeldingen van Boxtel als van de gastgemeente.

6. Supergevat

In die stijl is het Boxtelse reuzenfenomeen feitelijk steeds door blijven gaan. Het eigen volk onderhield hij bij vaste gelegenheden op goedmoedige en vooral geestige wijze over actuele dorpskwesties. Daarbij overigens gewiekt aanstippend hoe plaatselijke minpuntjes met ieders medewerking onder aanvoering van de verantwoordelijke bestuurders in reusachtige pluspunten konden worden veranderd. Om het goede voorbeeld te geven ontving Jas op breed niveau kopstukken uit de provinciale en nationale politiek om hen met slimme toespraken en originele attenties gunstig te stemmen voor steun van hogerhand bij een en ander.

Dat gebeurde bij acties voor belangrijke plaatselijke doelen als restauratie van de Sint-Petrustoren, het behoud van het plaatselijke ziekenhuis als dependance van het Jeroen Bosch Ziekenhuis, het zwaar-verkeersvrij maken plus een grondige renovatie van het Boxtelse centrum en ga zo maar door. De ene keer verraste hij de gereformeerde minister Elco Brinkman met een uit torenhout gedraaide fors bemeten kandelaar, zodat deze in Den Haag een kaarsje kon opsteken voor het behoud van de Boxtelse toren.

Minister Til Gardeniers op bezoek in Boxtel

Bij een andere gelegenheid gaf hij minister Til Gardeniers een set met keistampersvignetten geborduurde beddenlakens en dito kussens mee om daaronder een nachtje te slapen over het

probleem van wel of niet instandhouding van het ziekenhuis. Provinciale gedeputeerden liet hij de keistamperstiel uitoefenen voor bijvoorbeeld het plaveien van een gedenktegels voor het VVV-kantoor door gedeputeerde Joep Baartmans. “*Kèk burgemister, ze stampen de goeie naam van oew geminte er provinciaal in, wè wilde meer?*,” zo becommentarieerde Jas ter plekke de ceremonie. Zo gevat reageerde hij ook op het (gekniel) leggen van de laatste stenen in de nieuwe bestrating van de Markt door gedeputeerde Ton Brugman. “*Op zun knieën, burgemister, mooi hè ? Krek zo ès ge die provinciale bazen in de onderhandelingen hebben wilt.*”

Meer recente datum zijn de ontmoetingen met Willem-Alexander en Máxima. Jas drukte de (toen nog) kroonprins in 2013 de hand tijdens bevrijdingsfeesten in Breda en een jaar later als pas ingehuldigde koning tijdens diens Blijde Incomste in Oisterwijk.

7. Alleskunner

‘Die reus uit Boxtel, dat is een alleskunner’, moeten collega-reuzen uit binnen- en buitenland gedacht hebben bij de gelegenheden dat ze samen met hem optrokken in de altijd massaal bekeken stoeten van ‘de groten der aarde’. Jàs de Keistamper stal overal de show bij het etaleren van zijn veelzijdige eigenschappen. Hij liep zelfstandig, kon handen geven, maakte gracieuze buigingen, deelde zoenen uit, huppelde rond met zijn Keigoeikes en danste graag ook even met iemand uit het publiek, terwijl hij de laatste tijd ook goed verstaanbaar tête-à-tête een praatje blijkt te kunnen maken met de ontvangende instanties of omstanders in de optochten.

Op afstand heeft hij dat met geluidsversterking vanaf den beginne gedaan. En bij buitenlandse bezoeken (Duitsland en Frankrijk) toonde hij zich zelfs internationaal taalvaardig genoeg om bij officiële ontvangsten met zijn auditorium verbaal goed contact te kunnen maken: een ambassadeur van internationale allure. Zo ontpopte hij zich ook bij een officieel gemeentelijk bezoek van Boxtel aan de Duitse jumelagegemeente Wittlich. Als blijvend aandenken aan dit bezoek liet hij daar als hoogtepunt in het vriendschapsprogramma door Boxtelse stratenmakers het gemeentewapen van Wittlich plaveien in het centrum van die gemeente. Zelf voorzag hij die ceremonie in het Duits van vakkundige uitleg.

In Wittlich met dansgroep De Keigoeikes

8. Bourgondisch

Het gemeentebestuur van Boxtel prijst zich intussen al bijna zeventig jaren gelukkig met de mogelijkheid om - middels evenementenorganisatie Boxtel Vooruit – Jâs de Keistamper te laten optreden bij bijzondere gelegenheden. Dan voelt hij zich als een vis in het water. ‘Ik weet de naam en ken de spraak’, hoort men hem dan als ras-Brabander denken. En men kan hem ook elders om een boodschap sturen. Zeker sinds deze reus zich laat omringen door een folkloristisch gezelschap bestaande uit muziekgezelschap De Jâsband, dansgroep De Keigoeikes en kindergroepje De Keinderkûpkes met daarbij ook nog het grappige foxhondje Kietelkeike.

Dat betekent buitengaats veel furore maken, sympathie kweken en populariteit vergaren. Dat alles in één klap: bijvoorbeeld bij het leggen van een ‘sierstuupke’ (stadswapen) in Bergen op Zoom toen daar het reuzenpaar Jan Metten Lippen en Trui van den Tooren in het huwelijk trad; in Antwerpen toen daar ’s avonds de ingeslapen Grote Markt tot Bourgondisch leven werd gewekt; in Frankrijk toen daar een jubileum-kerkrestauratie door de Boxtelse mbo-school SintLucas verdiende om officieel als ‘reuzenprestatie’ te worden geaccentueerd; in het nabije Moergestel toen daar de opstanding van een nieuwe Brabantse reuzengroep niet beter kon worden begroet dan met het wederom aanbrengen van een historisch keistampersplaveisel.

De Boxtelse keistamper

Bronnen

Artikelen en illustraties uit Brabants Centrum,

- 2 februari 2002; 29 april 2009; 7 mei 2009; 27 augustus 2009; 2 februari 2012